

Ἡλὴν τὸ ἔργον τοῦτο ἦτον εἰσέτι ἀτελές. Ὁ Λούθηρος δὲν ἔκρινεν ἄλλο παρά νὰ καταστρέψῃ, κατέστρεψε δὲ μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Εἰλωτος μόλις διαβρῆξαντος τὰς ἀλύσους του. Τοῦ ἔργου τοῦ Λουθήρου ἀποπερατωθέντος, ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ ἄλλος τις νὰ πραγματοποιήσῃ συστηματικῶς ὅ,τι ὁ Λούθηρος εἶχε σχεδιάσει· τὸ ἐγὼ καταπατήσαν καὶ καταστρέψαν τοῦ λαοῦ τὰ ἔργα, ἔπρεπε καὶ αὐτὸ νὰ εἰκοδομήσῃ ἴδιον οἰκοδόμημα. Τίς δὲ ὑπῆρξεν ὁ θέσας τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τοῦ οἰκοδομήματος τούτου;

Ῥηνάτος Καρτέσιος τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Ὁ μὲν Λούθηρος εἶχε διαβρῆξῃ τῆς παραδόσεως τὸν δεσμὸν, εἶχεν ἐπιβάλει σιωπὴν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ, εἶχε θέσει εἰς τὸ ἐγὼ τὴν πηγὴν πάσης ἀληθείας. Ὁ δὲ Καρτέσιος ἤνοιξε πρῶτος τὴν πηγὴν ταύτην, πρῶτος ἐπάσχισε νὰ ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὸ μεμονωμένον ἐγὼ ὅλας τὰς ἀληθείας, ὅσαι μέχρι τοῦδε ἐπερείδοντο εἰς τὴν αὐθεντίαν, εἰς τὴν συναίνεσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Διὰ νὰ μὴν ὑποθέσῃ τις ὅμως ὅτι τὸ ἐγὼ εἰκαιοποιεῖτο τι ἐκ τῆς σοφίας τοῦ λαοῦ, καὶ εἶδεν ὡς ἐδικόν του ὅ,τι ἦτο πόνηγμα τῶν αἰώνων, ἔπρεπε, πρὶν ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτον ἔργον, νὰ μονώσῃ ἑαυτὸν, νὰ σβύσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ ἀνθρώπος μόλις ἐξήρχετο ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἠλάστου. Τοῦτο δὲ ἔπραξεν ὁ Καρτέσιος. — « Ὑποθέτω, » λέγει οὗτος (1), ὅτι ὄχι ὁ Θεὸς πηγὴ παντὸς καλοῦ καὶ πάσης ἀληθείας, ἀλλὰ κακός τις δαίμων ἔσεν πονηρὸς καὶ ἀπατεῶν πόσον παντοδύναμος, μετεχειρίσθη ἔλκην τὴν παντοδυναμίαν τῆς πονηρίας του νὰ μὲ ἀπατήσῃ. Ὑποθέτω ὅτι δὲν ὑπάρχει τι ἐξ ὧν ἄλλοτε ἐπίστευα περὶ οὗ. νὰ μὴ δύναμαι νὰ ἀμοιβάλω. . . . Θέλω μείνει πεισματωδῶς προσηλωμένος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, καὶ

(1) Méditation I.

- ἂν διὰ τοῦ μέσου τούτου δὲν δύναμαι ν' ἀποκτήσω τὴν
- γνῶσιν εὐδαιμονίας ἀληθείας, εἶναι τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἐξου-
- σίαν μου ν' ἀναγκασίω τὴν κρίσιν μου· ἔθεν διὰ τοῦτο θέλει
- φροντίζω ἐπιμελῶς νὰ μὴ παραδεχθῶ εἰς τὴν πίστιν μου
- κἀνὲν ἐξωτερικὸν ψεῦδος " (1).

Εἰς μάτην λοιπὸν τὰ αἵματα ἔσα ἐχύθησαν διὰ νὰ ποτί-
 σουν τῆς ἀληθείας τὸ δένδρον· ἰδοὺ ὁ Καρτέσιος κόπτων τοῦτο
 διὰ μιᾶς καὶ ἐμπιστευόμενος ἐκ νέου εἰς τὴν γῆν τὸν σπέρρον
 αὐτῆς. Εἰς μάτην ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ πτώσις τῶσων βασιλείων· εἰς
 μάτην ἡ μυστηριώδης τῆς Ἀνατολῆς σοφία· εἰς μάτην ἡ Ἑλ-
 λάς, εἰς μάτην ἡ Ῥώμη, εἰς μάτην τοῦ Χριστοῦ ὁ σταυρὸς.
 Τὸ πᾶν ὑπῆρξεν ἀπάτη καὶ ψεῦδος μέχρι Καρτεσίου. Ἡ ἀν-
 θρωπότης ἐκύτταξεν ὀπίσω, καὶ μὲ ἀνέκφοραστον λύπην εἶδε
 μεματαιωμένον τὸ μέγιστον τῆς ἡλικίας τῆς μέρος, εἶδεν ὅτι
 πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἐξ ὑπαρχῆς τὸν πολύμοχθον βίον τῆς.

Πόσον διαφορετικὰ ἤρχιζεν ὁ Θεάνθρωπος τὴν θεϊαν αὐτοῦ
 ἀποστολήν! Εὐαγγέλιον τῶντι ἦταν αἱ λέξεις ἐκεῖναι· οὐκ
 ἤλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι! Διὰ τῶν λέξεων
 τούτων θεῖον στόμα ἐξέβαλονε τὸν κόσμον ὅτι οὐδὲ βάνις αἵ-
 ματος ἐχύθη ματαίως διὰ τὴν ἱεράν τῆς ἀνθρωπότητος δίκην·
 ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, ὡς διὰ θεοῦ τινὸς πνεύματος ἐμψυχουμένη,
 ἐπροχώρησε πάντοτε πλησιάζουσα εἰς τὴν τελειοποίησίν τῆς·
 καὶ ὅτι ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔγραψε μὲ τὸ αἷμα του ἐπὶ τοῦ μετώ-
 που τῆς τὸ παντοδύναμον αὐτοῦ ὄνομα, ἔλαι τοῦ ἄδου αἱ προσ-
 πάθειαι δὲν θέλουν κατισχύσει αὐτῆς, δὲν θέλουν τὴν ἀπο-
 τρέψει τοῦ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν θεῖον αὐτῆς σκοπὸν.

Ὁ Καρτέσιος ἐξ ἐναντίας μονοῦται, ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸ

(1) Ὁ αὐτὸς λέγει εἰς τὰ Principia philosophica: „ad serio philoso-
 phandum, primo omnia praesudicia sunt deponenda, sive ac-
 curate est cavendum ne ullis ex opinionibus. o licet a
 nobis perceptis fidem habeamus, nisi prius, iis ad ponam
 examen geocatis, nota esse comperiamus". Princ. phil. Pars I, l. 23.

παρελθόν και τὸ ἐνεστός· ὡσάν Θεός ἄστις, πλάσας κέσμαν
 τιγά, ἤθελεν ἰδοῦν ὅτι δὲν ἔχει καλῶς, μὲ φωνὴν δυνατὴν ὡς
 τὴν δημιουργήσασαν αὐτὸν ἐκ τοῦ μηδενός, ἐκ νέου τὸν μη-
 δενίζει. Τὰ χρονικά τῆς ἀνθρωπότητος δὲν παριστάνουν θεά-
 μα ὑψηλότερον παρ' ἐκεῖνο τοῦ Καρτεσίου μεμονωμένου ἐντὸς
 τῆς πλάσεως. Ἰσως μετὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ πρῶτος
 ἄνθρωπος ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τοῦ Κυρίου, δὲν ἐγένετο με-
 γαλητέρα ἀπόπειρα ἀπελευθέρωσης τῆς ἀνθρωπίνης ἀτομι-
 κότητος. Ὅτι, ὁ Θεός ἔπλασεν εἰς ἕξ ἡμέρας, ὁ Καρτέσιος,
 τὸ ἐγὼ, τὸ κατέστρεψε δι' ἐνός μόνου δισταγμοῦ· μὲ τὸ γε-
 νηθῆτω τοῦ Θεοῦ συνεκρούσθη τὸ δισταζω τοῦ Καρτεσίου·
 καὶ τὸ ἐγὼ ἔμεινεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μηδενός.

Τί θέλει κάμει ὁ νέος οὗτος Θεός; θέλει διατελεῖ ἀργός
 ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρημιῶν ἔπου οἱ κόσμοι διέτρεχόν ποτε τὰς
 τροχιὰς των; ἔχι· τὸ ἐγὼ διανοεῖται· τὸ ἐγὼ θε-
 ωρεῖ ἑαυτὸν· ἐπουδῆποτε τὸ θεῖον αὐτοῦ βλέμμα ἀτενίζει,
 τὸ μηδὲν γίνεται γόνιμον, τὸ μέγα κενὸν πληροῦται. Καὶ
 ἰδοὺ ὁ Θεός, ὁ πρῶην Θεός· ἰδοὺ ἡ ὕλη· ἰδοὺ ὁ κόσμος· ἰδοὺ
 ἀλληλεδιαδόχως τὰ πᾶντα ὅσα ὑπῆρχον καὶ πρὸ τοῦ δισταγ-
 μοῦ τοῦ Καρτεσίου (1). Ὁ ἄνθρωπος ἀφοῦ παρεστάθη ἐκπε-
 πληγμένος εἰς τὴν νέαν ταύτην πλάσιν, ἀφοῦ εὗρεθῆ μιαν
 στιγμὴν χωρὶς Θεοῦ, Θεός αὐτὸς ὁ ἴδιος, θέτει ἐκ νέου εἰς
 τὰς ἑδρας των τὸν παλαιὸν Κύριον καὶ τὰ παλαιὰ δόγματα,
 καὶ προσκυνῆ ἐκ νέου τὸν θρόνον ἐκεῖνον ἐφ' οὗ πρὸ δλίγου
 αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐκάθητο.

» Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ ἀνθρωπότης οὐράσασα εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς
 » τελειότητος, καὶ ἀποπερατωθεῖσα ἡ μεταξὺ πίστεως καὶ
 » ἐπιστήμης, λαοῦ καὶ ἀτόμου· πάλιν· ἰδοὺ ἡ ἐπιστήμη ζητή-
 » σασα τὴν ἀπόδειξιν τῶν συμπερασμάτων τῆς πίστεως, τῶν
 » δογμάτων τοῦ λαοῦ, καὶ εὗρεῦσα αὐτὰ μέχρι κεραίας· ἀκρι-
 » βῆ καὶ ἀληθῆ· »

(1) Méditation de Descartes, II et suiv.

Ταῦτα ἠδύνατό τις νὰ ἐκφωνήσῃ ἀναγιγνώσκων τὰς μελίε-
 τὰς τοῦ Καρτεσίου. — Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἡ ἐβδομάς τῶν
 ὠδίνων τῆς ἀνθρωπότητος μῦθις εἶχεν ἀρχίσει, τὸ σάββατον
 τῆς ἀναπαύσεώς της μετὰ τῶν αἰώνων κόπτος καὶ μύχθους
 ἀκόμη δὲν ἔλαμψεν!

Εὐκόλον δὲ ἦτο νὰ πρῶδη τις ἔκτοτε ὅτι τὸ ἔργον τοῦ
 Καρτεσίου, ἀντὶ νὰ ἦναι τὸ πέρασ τῆς μεταξὺ λαοῦ καὶ
 ἀτομικότητος πάλης, ἦτον ἐναρξίς νέας τινὸς περιόδου αὐ-
 τῆς. Ἐὰν τὸ ἀνθρώπινον ἐγὼ ἐκ πρώτης ἀφέτηρίας ἐκά-
 τάντα εἰς συμπεράσματα ἐκ διαμέτρου ἐναντία εἰς τὰ τότε
 ἐπικρατοῦντα, εὕρισκετο ἀμέσως εἰς φανεράν σύγκρουσιν μετὰ
 τῆς συνείδησεως τοῦ πλήθους, πρὸς δὲ τὴν σύγκρουσιν ταύτην
 δὲν ἠσθάνετο ἐκδήμη ἑαυτὸν ὄριμον. Ἐν τεσοῦτῳ ἐκίνησε τὸ
 πρῶτον θῆμα, διέβη τὸν Ῥουβίκωνα ἀμαχητὶ ἐνίκησε λαμπρὰν
 νίκην. Ἡ ἀτομικότης, ὡς ὁ Ποσειδῶν τοῦ Ὀμηροῦ, ἐπέ-
 ταξεν ἐν ἀκαρεῖ εἰς τὸ τέρμα ἐκεῖνο εἰς τὸ ὅποιον ἡ ἀνθρω-
 πότης ἀνέβη διὰ τῆς βραδείας κλίμακος τῶν αἰώνων. Ὁ Καρ-
 τέσιος ἐν ὀλίγων ὥρῳν διαστήματι ἔζησεν ὅλην τὴν ζωὴν
 τῆς ἀνθρωπότητος ἀμαθῆς ἐξ ἀρχῆς ὡσάν ὁ πρῶτος ἀνθρώ-
 πος ἐγειρόμενος εἰς τὴν πνοὴν τοῦ Ἠλάστου, διέτρεξε μὲ τὴν
 ὁποῖαν ταχύτητα οἱ αἰῶνες τῶν αἰώνων διαβαίνουν εἰς τὸν
 νοῦν τοῦ Ὑψίστου, τὸ διάστημα ὅλον τὸ χωρίζον τὸν Ἀδάμ
 ἀπὸ τῆν δεκάτην ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα. Ἦτο δὲ δυνατόν,
 μετὰ τοιοῦτον ἀνήκουστον θρίαμβον, νὰ περιρριβῆ ἡ ἀτομικό-
 της εἰς τὰ παρά τοῦ περιφρονουμένου λαοῦ ἐφευρεθέντα; νὰ
 μὴν ἐπαναλάβῃ μίαν ἡμέραν τὴν μεγάλην ἀπόδειξιν τοῦ Καρ-
 τεσίου, καὶ νὰ μὴν εὔρῃ ὅτι τὰ δόγματα τοῦ λαοῦ ἦσαν ἐ-
 σφαλμένα; Τοιοῦτον ὑπῆρξεν τὸ ἔργον τῶν φιλοσόφων τῶν
 βαδισάντων εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Καρτεσίου, οἵτινες καὶ ἐνῶ ἀντέ-
 κρουον τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, ὑπήκουον εἰς τὴν παρά τῆς
 χειρὸς του ἐπιβληθεῖσαν εἰς τὸν αἰῶνα κίνησιν.

Μετὰ τὸν Καρτέσιον, ὁ Θεὸς δὲν ἦτο πλέον ὁ παλαιὸς Θεός,
 ὁ Θεὸς τοῦ ὁποίου τὸ δόγμα διδάσκει ἡ μήτηρ εἰς τὰ τέκνον

της, ὁ Θεὸς τοῦ ὁμοίου ἀπαγορεύεται νὰ ἐκφραζώμεν ματαίως τὸ ἄνομα, ὁ Θεὸς χωρὶς ἀρχῆν καὶ χωρὶς τέλους ἀλλὰ Θεὸς γεννηθεὶς εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς δικνοίας μετὰ τὸ Θεὸς ἐγὼ, πλασθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐγὼ (1). — Καθὼς δὲ ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ ἕλα πᾶ ἀλλὰ δόγματα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἕως τότε ταπεινώσει τὸ μέτεπόν του, ἦσαν πλάσματα τοῦ ἐγὼ· τοῦτο λοιπὸν, τὸ ὁποῖον διὰ μιᾶς ἠρθάνετο ἑαυτὸν τόσον ἰσχυρὸν καὶ παντοδύναμον, ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ μεταρρυθμίζον ἢ καὶ μηδενίζον τὰ πλάσματα ταῦτα τ' ἀνακαλοῦντα εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐγὼ τῆς μετὰ τὰ παλαιὰ δόγματα ὁμοιότητος των τὴν ἐπιπέδον καὶ ἦν αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε, μένον καὶ μένον διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν παντοδυναμίαν του καὶ νὰ μὴν εὐρεθῶσι ζωντανοὶ μαρτυρεῖς τῆς κινήσεως τῆς δυναστείας του. Τῇ ἀληθείᾳ ἠδύνατο βέβαια ἔκτοτε νὰ προμαντευθῇ ἐλόκληρος ἡ δακτύλη ἐξόδη ἐκαστοσυζητηρὶς!

Τὸν Καρτέσιον ἐν τῇ μέθῃ τοῦ θριάμβου του εἶχε διαρῦσαι φανερά τις ἀντίφρασις μετὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σύστημα. Τὸ δρέπανον αὐτοῦ εἶχε σεβάσθῃ τὰς ἐμεῦ τούτους ιδέας (idées innées), αὗται δὲ ἦσαν τὸ τελευταῖον καταρῦγιστον τοῦ συστήματος τῆς αὐθεντίας. Ἐνόσω ἀνεγνωρίζετο ἡ ὑπαρξὶς των εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὸ ἄπομον δὲν ἠδύνατο ν' ἀντικαταστήθῃ ἀπόλυτον ἐξουσίαν· ἔπρεπε νὰ ᾖται μισηταὶ εἰς αὐτὸ ὡσάν ὁ συνταγματικὸς γάρβος εἰς ἀπολυτέστερον βασιλέα. Διὰ τῶν ἐμρῶτων ἰδεῶν διετώζετο ἀκόμη μίτος τις παραδόσεως ἀνεξάρτητος αὐτοῦ, καὶ περιορίζων τὴν ἐξουσίαν του· ἐσάκης τὸ φιλοσοφικὸν ἐγὼ ἠτένιζεν αὐτὰς, ἐλεγεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του· « ἰδοὺ στοιχεῖον μὴ ἀναγνωρίζον τὴν ὑπαρξὶν του ἀπὸ ἐμὲ, στοιχεῖον ὅπερ ἀπὸ τοῦ βίου τῆς συνειδήσεως ἀνθίσταται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς

(1) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Φίχτε ἐπαναλαμβάνων τὴν κλάσιν τοῦ Καρτεσιου ἐλεγεν εἰς τοῦ μαθητὰς του — εἰς τὸ προσεχὲς μάθημα ἐλέγομεν ποιῆσαι τὸν Θεόν.

• ἐπιστήμης. Ἐνόσω αἱ ἔμφυτοι ἰδέαι ὑπάρχουν, τὸ σιγήπτρον μου εἶναι ψεῦδος· δὲν εἶμαι βασιλεύς.

Ὅτι καὶ αἱ ἔμφυτοι ἰδέαι ἐξερριζώθησαν ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Καρτεσίου, εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν. Μετὰ τὴν πτώσιν καὶ αὐτῶν δὲν ἔμενε πλέον ἐμπόδιον θυνάμενον νὰ σταματήσῃ τὰς προόδους τοῦ νέου κυριάρχου. Ὁ ἄνθρωπος ἴστατο ἐνώπιόν του ὡπὸν λευκὸς χάρτης, ἕτοιμος νὰ δεχθῇ τοὺς χρησμούς του.

Ἀπὸ τοῦδ', τὸ δῆτημα τῆς νέας φιλοσοφίας ἔπρεπε νὰ ᾔηται ἐκεῖνο τοῦ νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν τὸ ἐναπυγθὲν εἰς τὸ ἀτόμον σύστημα, νὰ καταστρέψῃ εἰς τὸ κοινωνικὸν ἔγω τὰς αὐτὰς ἐμφύτους ἰδέας ἄσας εἶχεν ἤδη εἰς τὸ ἀτομικὸν ἔγω καταστρέψει. Ἐνόσω ἡ κοινωνία διετήρει ἔμφυτά τινα στοιχεῖα εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἀτομικότης ἐχρεώσθη: νὰ υποκύψῃ, εἶναι φανερόν ὅτι αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ὡς μαλακὸν καὶ παθητικὸν φύραμα, ἀλλ' οὔτε, ὡσπερ ἡ τῆς Ἀθηνᾶς ἀντίζηλος ἀράχνη, νὰ ἐξαγάγῃ ἀποκλειστικῶς ἐξ ἑαυτῆς ὅλους τοὺς ἀπείρους ἴστους τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν.

Σκοπὸς μας δὲν εἶναι ν' ἀκολουθήσωμεν κατ' ἔχνοσ πῆν ἀτομικότητα εἰς τὴν ὁδόν τῆς. Ἄς ὑπερπηθῶμεν διὰ μιᾶς τὸ ἀδέξαιον τῆς μάχης ἄς προσγυνήσωμεν αὐτὴν κατέχουσαν ἤδη τὸν ἄθρονον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἄς ἀκροασθῶμεν ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐτῆς στόμα τὰ φιλοσοφικὰ συμπεράσματα τῆς νίκης τῆς.

• Ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἔχει πλέον τίποτε ἔμφυτον· ἡ κοινωνία αὕτη εἶναι ἀπόκτημα. Καθὼς τοῦ ἀτόμου ἡ ἱστορία ἀρχεται ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Κονδιλλάκου, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν λεγομένην φυσικὴν κατάστασιν ἣτις εἶναι ἡ ἀρνησις τοῦ παντός, ἕως καὶ τῆς γλώσσης αὐτῆς ἀνευ τῆς ὁποίας δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ διάνοια. Ἀπὸ ταύτην δὲ τὴν φυσικὴν, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν παρὰ φύσιν, κατάστασιν ἐξέρχεται διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν μεγάλων ἀτόμων· ἡ γλώσσα βαθμηδὸν σχηματίζεται, καὶ τυλλαμβάνει ποτὲ τις πῆν ἰδέαν

νά συναθροίστη τούς εἰς τὰ δάστη διεσπαρμένους ἀνθρώπους καί
νά τούς συνδέσῃ εἰς κοινωνίαν. Εἰς τήν φωνήν τοῦ μεγαλόνοου
τούτου ἀνδρός, εἰ ἄνθρωποι συντρέχουν· συντάττεται δὲ τῆς
κοινωνίας τὸ συνάλλαγμα· ὅλα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καί
χρῆ ἀποτελοῦν ἄλλα τέσσα τοῦ συναλλάγματος τούτου ἄρ-
θρα· ἐπιφυλαττομένης ἔμως εἰς τὰ συναλλαττόμενα μέρη τῆς
ἐξουσίας τοῦ νὰ ἐξηγήσων ἢ μεταβῆθῃ τούς ὅρους αὐτοῦ.
Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ συνέλθουν ἐκ νέου ὅλα τὰ τέκνα
τοῦ Ἀδάμ, διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία, ἥτις ὡς πρῶτος τοῦ συναλ-
λάγματος τούτου ἱστοριογράφος ἐφύλαξε πιθανῶς εἰς τὰ ἀρ-
χεῖά της τὸ πρωτότυπὸν τῆς, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδώσῃ
ἀνέκκλητον ἀπόφασιν ὅσας ἀμφιδάλλεται ἄρθρου κινδὸς ἢ
γραφῆ· ἢ μᾶλλον, ἔλαθεν ἐντολήν νὰ ἐνεργήσῃ τὸ δικαίωμα
τὸ ὅποιον ἐπεφυλάχθησαν εἰς συναλλαττόμενοι, νὰ τροποποιήσων
καί μεταβάλουν τούς πρωτοτύπους ὅρους τῆς κοινωνικῆς συμ-
φωνίας.

Ἄν εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην τοῦ κοινωνικοῦ συναλλάγματος
προσθέσωμεν καί ἑτέραν ἀπὸ φιλόσοφον ὡσαύτως τῆς ἡ ἐξα-
τονταετηρίδος (τὸν Ἐλβέτιον) ἀναπτυχθεῖσαν, καθ' ἣν δὲν
ἀναγνωρίζεται πλέον οὐδεμίαν φυσικὴν διάκρισιν μεταξὺ ἀνθρώ-
που καί ἀνθρώπου, καί διὰ λογικῆς τινος συνεπειᾶς τῶν πρό-
εκτεθεισῶν ἀρχῶν ἀποδίδεται εἰς τὴν ἀνατροφήν ἢ παντοδύ-
ναμίαν τοῦ νὰ ἐντυπώσῃ ὅ,τι μᾶλλον τὴν εὐαρεστίαν εἰς τούς
ἀνθρωπίνους νόσας ἀστερημένους πλέον παντὸς ἐμφύτου στεί-
χειοῦ καί καταδικασμένους νὰ λαμβάνουν ἔξωθεν τὰ πάντα,
εἶναι περιττὸν νὰ ἐξηγήσωμεν πῶς διὰ τῶν θεωριῶν τούτων
ἤρθετο πᾶν ὄριον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀτομικότητος. Ἡ εἰ-
κογένεια, ἡ ἰδιοκτησία, ὅλαί αἱ μεγάλαι βάσεις τῆς κοινωνίας,
ἐκρίζοντο ἀπὸ τὴν ἡράκλειον χεῖρα τοῦ Ἐγὼ, καί στη-
ρίζονται ἀπὸ τοῦδε εἰς εἰκονικὴν τινὰ συμφωσίαν πλαστούρ-
γημα αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τὴν ὁποίαν δύναται κατ' ἀρέσκειαν νὰ
καταστρέψῃ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον θεμελιώδεις νόμοι τῆς ἀν-
θρωπότητος· τὸ πᾶν εἶναι παραχώρησις τοῦ γένου Βασιλέως.

Θέλει ἔλθῃ δὲ ἡμέρᾳ ὅπως φθάσῃ εὖτος εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς παντοδυναμίας του, θέλει ἐπιχειρήσει νὰ ἐγγράψῃ εἰς τὸν λευκὸν πίνακα τῆς ἀνθρωπότητος νέαν θρησκείαν ἀπὸ αὐτὸν μόνον κηράζουσαν· δι' αὐτῆς δὲ θέλει ἀνακαλέσει τὰς παραχωρήσεις του· ἡ εὐλογεῖα, ἡ ἰδιοκτησία θέλουν μηδενισθῆ· ἐπὶ τῆς ἀπεράντου ἐπιφανείας τῆς κοινωνίας ἰσοπεδωμένης ὡστὺν τοῦ Ὀκεανοῦ γαλιηνῶντος, θέλει ὑψωθῆ μία μόνη κεφαλὴ, ἡ τοῦ κατ' ἐξοχὴν Ἐγὼ, τὸ ὅποιον συνεχόνον ἐν ἑαυτῷ ὅλας τὰς δυνάμεις καὶ ὅλα τὰ πλούτη τῆς κοινωνίας, θέλει διανέμει αὐτὰ μεταξὺ τῶν προσφιλεστέρων τέκνων του (1).

Δὲν μᾶς εἶναι ἤδη συγχωρημένον νὰ συγκρίνωμεν μὲ τὴν κατάστασιν ταύτην τὰς ὑποσχέσεις τὰς ἑποίας ἔκαμνε τὸ Ἐγὼ ὅταν δὲν εἶχεν ἀκόμη λάθει τὰς ἡνίας τῆς ἀνθρωπότητος· ἐνῶ τότε τὰ χεῖλη του ἐπέβρερον τὴν λέξιν ἐλευθερία, ἰδοὺ ἤδη παρ' αὐτοῦ καθιδρυθεῖτα ἀπαραδειγματικὸς τυραννία, ἰδοὺ αὐτὸ μηδενίζον ἐν τῇ εὐλογεῖα καὶ τῇ ἰδιοκτησίᾳ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀτομικότητα ἀπὸ τῆν πλευρὰν τῆς ἑποίας ἐξηλθεν (2).

Ἡδύνατο ὅμως νὰ ἔχη ἄλλως πως τὸ πρᾶγμα; ἀπὸ τοῦ πρώτου βήματος μέχρι τοῦ τελευταίου δὲν ἐβάδιζε τὸ Ἐγὼ μὲ ὅλην τὴν λογικὴν αὐστηρότητα; δὲν ἐκατήχησεν ἀπὸ συμπέρασμα εἰς συμπέρασμα εἰς τὸν ἀπολυτισμὸν, εἰς τὴν κατατροφὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀτομικότητος, ἤτοι εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ θάνατον; (3).

(1) Πᾶς τις ἔννοεῖ ὅτι αἰνετὸμεθα τὸν Σαεπισεμωνεσθῆ.

(2) Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὑπάρξει ἐποχὴ καθ' ἣν οἱ ἀνθρώποι ἔπρεπε νὰ ἔχουσ· ὡς πύριον ἔλαιον ἐκεῖνο τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεώς των, καὶ ὡς ἐπώπυρον τὸ ἄστρο τοῦ μακρὸς εἰς θεοῦ ἡμέρας οὗτος ἐνήκε· λ. χ. Primitivité Française.

(3) Ἐντεῦθεν λαμβάνει ἀπροσδόκητον ρῆσι καὶ νίαν σημασίαν, ἡ προφητεία ἐκείνη θανάτου ἡν ὁ Θεὸς ἀπεράνθη ἐπὶ τῆς πρώτης ἀπαθείρας ἐλευθερώσεως τοῦ Ἐγὼ, ἡτοι τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτηματός.

Πρὸς ἀποπλήρωσιν τῆς πραγματείας μας ἀπαιτεῖται ἤδη νὰ ἐκθέσωμεν πῶς ἡ ἀτομικότης θριαμβεύσασα εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τοῦ στοιχείου τοῦ λαοῦ, ἐπεχείρησε νὰ κυριεύτῃ καὶ τᾶλλα στάδια τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας· καὶ πῶς ἡ μεγάλη ἐπανάστασις, ἣν ἴδομεν εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς διανοίας, μετεφράσθη εἰς τὴν νομοθεσίαν, τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν, τὴν φιλολογίαν, καὶ τέλος τὴν πολιτικὴν τοῦ κόσμου κατάστασιν.

Πρὸς τὴν νομοθεσίαν, καθὼς ὄργανον καταλληλότετον νὰ μεταφέρῃ τὰς θεωρίας εἰς τὴν πραγματικότητα, ἔπρεπε νὰ διευθύνῃ ἡ ἀτομικότης τὰ πρῶτα βήματα αὐτῆς, καὶ ὑπὲρ τῆς κατακτήσεως ταύτης νὰ ὑποστήσῃ τοὺς πρώτους ἀγῶνας. Ὁ Καρτέσιος εἶχεν ἤδη μὲ ἀετοῦ βλέμμα παρατηρήσει τὸ μέγιστον ὄφελος ἔπερ ἠδύνατο νὰ ἐξαχθῇ ἀπὸ τὸ ἰσχυρότατον τοῦτο ὄργανον· εἰς τοῦτο δὲ ἀναφέρεται τὸ ἐξῆς ἀξιοσημεῖωτον χωρίον τοῦ περὶ Μεθόδου λόγου.

- Ἐσκέφθη ὅτι οἱ λαοὶ ὅσοι ἀπὸ ἀγρίαν καὶ βάρβαρον
- κατάστασιν ἀνέβησαν εὐλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸν πολιτισμὸν
- καὶ ἐπομένως δὲν ἐξέδοσαν τοὺς νόμους αὐτῶν διὰ μιᾶς
- ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ καθ' ὅσον ἡ πολλαπλασίασις τῶν δι-
- κῶν καὶ τῶν ἐγκλημάτων τοὺς ὑπηγόρευε, δὲν πρέπει νὰ
- ᾔηται τόσον πολιτισμένοι ὅσον οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες εὐθὺς
- ἐξ ἀρχῆς παρεδέχθησαν τοὺς θεσμοὺς σοφοῦ τινὸς νομοθέ-
- του· καθ' ὃν τρόπον ἡ ἀληθοῦς θρησκεία, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς
- μόνος συνέταξε, εἶναι ἀσυγκρίτως λόγῳ καλλίτερον γανο-
- νισμένη παρ' ὅλας τὰς ἄλλας. Διὰ ν' ἀναφέρωμεν δὲ καὶ
- ἀνθρώπινα παραδείγματα, εἰάν ἡ Σπάρτη ὑπῆρξε πάλαι
- ποτὲ περιφημοτάτη πολιτεία, τοῦτο δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ
- εἰς ἕκαστον τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῆς νόμων, καθότι πολλοὶ ἐξ αὐ-
- τῶν ᾔησαν εἰς ἄκρον παράδοξοι καὶ κακοήθεις, ἀλλ' εἰς τὸ
- ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι, ἐφευρεθέντες ὅλοι παρ' ἑνὸς
- μόνου ἀνθρώπου, ἐτείον ὅλοι πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐ-

• τὸν σκοπὸν (1) •. Εἰς τοὺς λόγους τούτους ὡσπερ ἐν σπέρματι περιλαμβάνεται ὅλη ἡ ἱστορία τῆς νομοθεσίας κατὰ τὴν προκειμένην ἐποχὴν. Ἡ νομοθεσία, ἣτις ἦτο πρότερον τὸ βραδυτέλεστον ἔργον τῆς σοφίας τῶν αἰώνων, ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν, μετεμορφώθη διὰ μιᾶς εἰς δουλικὸν τῆς ἀτομικότητος ἔργαλον. Μόλις ἔλαθεν ἡ ἀτομικότης αὕτη τὸ δίπλωμα τοῦ Δόκτορος εἰς τὰ νέα τῆς Εὐρώπης πανεπιστήμια, μόλις ὑπεμνημάτισε τίτλους τινὰς τῶν Πανδεκτῶν, ἐθεώρησε μὲ περιφρόνησιν τὰς νομοθεσίας ὅσαι δὲν ἦσαν γεγραμμένοι εἰς νεκρὰν γλῶσσαν ἐπὶ βιβλίου ἐπίσης νεκροῦ, ἀλλ' ἔζων εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ· ἀπεφάνθη δὲ ἀνεκκλήτως ὅτι τὰ γοτθικὰ ταῦτα τέρατα ἀμαθοῦς ἐποχῆς ἔπρεπε ν' ἀποσκορακισθῶσιν· ὅτι εἰς αὐτὴν ἔπρεπε νὰ ἐμπιστευθεῖν εἰ Μονάρχαι τὸ χρέος τοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκ καινουργῆς τὰ πάντα.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἤρχίζον εἰ Μονάρχαι σφετεριζόμενοι τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας, καὶ θέτοντες τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ ἀρχέοντος τῶν λαῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Μονάρχαι καὶ Δόκτορες ἦσαν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, ἦτοι ἡ ἀτομικότης, ἡ ἑποῖα νέος Πρωτεύς ἐνταῦθα μὲν ἐφαίνετο μὲ τὸν δοκτωρικὸν πῖλον, ἐκεῖ δὲ μὲ τὸ διάδηρικόν καὶ τὸ σκῆπτρον, ἐξηγεῖται διὰ τούτου εὐκάλως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ καλὴ ὑποδοχὴ ἦν ἕκαμον εἰ Μονάρχαι εἰς τὰς προτάσεις τῶν Δοκτόρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀφροσύνη· μεθ' ἧς ἔγιναν εἰ Δόκτορες ὑπεκλινέστατοι τῶν Μοναρχῶν δοῦλοι. Ἐνῶ εἰ τελευταῖοι ἐχορηγοῦσαν ἀφειδῶς εἰς τοὺς πρώτους καὶ τιμὰς καὶ πλοῦτη καὶ ἐξουσίαν (2), ὑπερασπίζοντο καὶ ἐδικαιολόγουν οἱ πρῶτοι μὲ διατριβὰς καὶ πραγματείας ὁλοκλήρους τὴν μοναρχικὴν ἐξουσίαν καὶ τοὺς σφετερισμοὺς αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦ ἔρεπᾶνου τοῦ ῥωμαίου δικαίου ἐκκόπτοντες εἰς τὸ πεδῖον

(1) De la méthode. Paris, Renouard 1823, part. II. σ. 58—59.

(2) Ὁρα περὶ τούτου Maurer, Gesch. des Allg. Gerichtsvorfahrens. Heidelb. 1824. §. 207.

τῆς νομοθεσίας πᾶν φυτὸν ἔχον τὰς ρίζας εἰς τὸ ἐθνικὸν στει-
χεον, ἑσπερέονον τοιοῦτοτρόπως τὰς βάσεις τοῦ θρόνου (1).

Ἡ ἀτομικότης ὅμως δὲν ἦτον εἰσέτι τόσο ἰσχυρὰ διὰ τὰ
ἐκρίζωσιν ὀλωσδιόλου ρίζας τόσο βαθείας καὶ τὰ καταστήτη
τὴν Εὐρώπην ὡσὰν λευκὸν γάρτην (κατὰ τὴν ἔκφρασιν
τοῦ Κρομβέλλου), διὰ τὰ ἐγγράφη. εἰς αὐτὸν ἀποκλειστικῶς
τοὺς νέους κώδικάς της· ἐντεῦθεν ἐπομένως τὸ παράδοξον
ἐκεῖνο καὶ γελοῖον σύμφυγμα ἐθίμων, ῥωμαϊκοῦ δικαίου καὶ
φιλοσοφικῶν ἀρχῶν, τὸ ὁποῖον παριστάνουν αἱ νομοθεσίαι τῆς
προκειμένης ἐποχῆς. Ἡ ἀτομικότης φθάσασα κατὰ τὴν ἡ
ἐκατονταετηρίδα εἰς τὴν ἀκμὴν της, ἐγέλασεν αὐτὴ ἢ ἰδία εἰς
τὸ θέαμα τοῦτο· ἀντὶ ὅμως τὰ συμφωνήσῃ ὅτι τοῦτο ἦτον ἔργον
αὐτῆς, τὸ ἀπέδωκεν εἰς τὸν λαὸν, ὡς ἂν τὰ ὑπῆγε ποτὲ ὁ
λαὸς εἰς τὰς ἀκαδημίας τὰ διδαχθῇ τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον.
Ἐὰν ἤθελεν αὐτὴ ἀφήσῃ τὸν λαὸν ν' ἀναπτύξῃ ἐν ἀνέσει τὰ
ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντα νομοθετικὰ σπέρματα, ἡ Εὐρώπη ἤθελεν
ἴσως ἔχει τὴν σήμερον νομοθεσίαν ἐντελεστοτέραν τῆς ῥωμαϊκῆς.
Καὶ τῶντ' ἰσχυρῶς θέλει παραδεχθῇ τὴν γνώμην μας ταύτην ὅποιος
μελετήσῃ τὰ δύο νομοθετικὰ μνημεῖα τῶν ὁποίων ἔθεσεν ὁ
λαὸς τὰ θεμέλια, τὸ ἐμπορικὸν καὶ τὸ γερμανικὸν δίκαιον (2).

Ἡ ἀτομικότης ἐξ ἐναντίας, πιστὴ εἰς τὴν ἀποστολὴν της,
ἐξηκολούθησε θεωροῦσα τὴν νομοθεσίαν ὄχι ὡς συνέπειαν
ἀλλ' ὡς αἰτίαν, ὄχι ὡς ἀποτέλεσμα καὶ ἔκφρασιν τῆς ἱστο-
ρίας, ἀλλ' ὡς ὄργανον οὐδ' ἂν εἰταγάγῃ τὰς θεωρίας της εἰς
τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὡς Ἀθηναῖαν μέλλουσαν τὰ ἐξέλθῃ ἐν

(1) Διὰ τοῦτο οὐκ αἰεὶ μεγάλαι ἀτομικότητες ἐπροσπάθησαν πάντοτε ν' ἀντι-
καταστήτουν εἰς τὸν ζωντανὸν νόμον τοῦ λαοῦ τὸν ἐγγραφὸν νόμον, ἔργον
τῆς ἐπισημῆς. Οὕτως ὁ μέγας Κάρολος, ὁ Βάβων, ὁ Φρειδερίκος, ὁ Ναπο-
λέων, ὁ Καίσαρ, ὁ Βένθαμ, ὁ Κρομβέλλος. J. Bentham, de la codifica-
tion, sect. VI καὶ VIII.

(2). Ὅρα τὰς ἀρχαιότητας τοῦ γερμανικοῦ δικαίου ὑπὸ τοῦ Grimm καὶ τὸ μνημονευθὲν πῶς τὸ γερμανικὸν δίκαιον

τῆ πανοπλίᾳ τῆς ἀπὸ τῆν κεφαλῆν τῆς, καὶ αὐτὴν μόνην ἀναγνωρίζουσαν ὡς μητέρα. Ἐπὶ δὲ τῆς σφραγῆς καὶ στενῆς ταύτης βάσεως εἰκοθεμοῦσα τὰ συστήματά τῆς, ἔφθασε μέχρι τῆς ἀπνοίας τοῦ Βένθαμ, ἔστις συνέγραψε κώδικα ἐφαρμοστέον ἐπίσης εἰς ἔλους τοὺς τόπους καὶ ἔλους τοὺς γρόνους, κώδικα κινητὸν ἐνδύμενον γὰ στρωθῆ ἀδιαφόρως εἰς τὴν Σιθρίαν ἢ τὴν Βεγγάλην.

Διαβροχέως τοιουτοτρόπως τῆς μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς νομοθεσίας ἀρμονίας, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνη ἀνέπαφος ἡ παλαιὰ διαδικασία ἢ μετὰ τὴν παλαιάν νομοθεσίαν τέσον σφικτὰ συνδεθεμένη. Ἡ συνειδήσεις τοῦ λαοῦ νικηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἐγὼ εἰς τὴν κωδικοποιίαν, ἔπρεπε νὰ παρχωρήσῃ εἰς αὐτὴν καὶ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἔδραν. Οὐδεὶς κατ' ἐμὴν γνώμην ἐξέθετε κάλλιον παρ' ὁ κύριος Βιάουρερ τὴν διαδικασίαν τὴν κατὰ τὸν μεσαιῶνα παρὰ τοῖς γερμανικῶς λαοῖς ἐπικρατοῦσαν (1)· οὐδεὶς κάλλιον ἢ αὐτὸς ἀνέπτυξε τὴν ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσαν σοφίαν καὶ ποιήσιν. Οἱ μὲν δικαστικὲ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐκλελεγμένοι, ἀμα ἐκπληρώσαντες τὰ καθήκοντά των ἐπανήρχοντο ἐκ νέου εἰς τὸν λαόν. Ὁ δὲ λαός, παρὼν καθ' ἕλγην τῆς διαδικασίας τὴν διάρκειαν, ἐρωτᾶτο ὑπὸ τῶν δικαστῶν ὅσάκις ἐπρόκειτο ἀμφισβήτησις παρὶ ζητήματα τοῦ δικαίου. Οἱ ἀχροαταὶ δὲν ἀπετέλουν, ὡς εἰς τὰ δικαστήρια μας, πλῆθος ἀνθρώπων μὴν ἐχόντων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οὐδὲν αἴσθημα κοινὸν μετὰ τοῦ δικαστοῦ ἢ τοῦ κατηγορουμένου· ἀλλὰ τ' ἀνάπαλιν ὁ λαός παρὼν εἰς τὴν δίκτην ἦτο τὸ ζωντανὸν βιβλίον τοῦ νόμου ἀνοιχτὸν ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ δικαστοῦ ἔστις εἰς πᾶσαν ἀμφιβολίαν τὸ συνεβουλεύετο. — Ὡς καὶ αὐταὶ αἱ ἀποδείξεις αἱ εἰς τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα προσαγόμεναι, ἔφερον τὴν σφραγίδα τῆς ἐποχῆς, τὴν σφραγίδα τῆς συνειδητέσεως τοῦ λαοῦ. — Μεταξὺ αὐτῶν ἀξία προσοχῆς εἶναι· ἡ διὰ δώδεκα ἐνέρκων (juratores, eidhelfer)

(1) Gesch. des allgem. Gerichtsverfahrens. Heidelb. 1825.

γνωμένη ἀπόδειξις, καθὼς φανερόνεται κατ' ἐξοχὴν τὴν σφραγίδα ταύτην, καθὼς διασωθεῖται ἀπὸ τὸ μέγα ναυάγιον τοῦ μεσαιῶνος εἰς τὴν κισωτὸν τῆς ἀγγλικῆς νομοθεσίας ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Jury. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἀποδείξεως, δώδεκα ἄνθρωποι ἐκλεγμένοι μεταξὺ τῶν γειτόνων ἢ ἐμοτίμων (pairs) τοῦ ἀποδεικνύοντος, ὠμύουν τὴν ἀλήθειαν τοῦ γεγονότος. Ἐπρέπε δὲ νὰ ᾔηται ὅλοι ἐμεθυμαδὸν περὶ αὐτῆς πεπεισμένοι, χωρὶς ἑμὼς ν' ἀναφέρουν εἰς τὴν ἐτυμηγορίαν τῶν (verdict) τοὺς λόγους τῆς πεποιθήσεώς των. Ἀπαραλλάκτως δὲ καὶ ὁ λαὸς τὸν ὁποῖον οὗτοι ἀντιπροσώπευσαν, συλλαμβάνει κατ' ἐποπτεῖαν (par intuition) τὴν ἀλήθειαν χωρὶς νὰ δύναται ν' ἀναφέρῃ τοὺς ἐπιστημονικοὺς λόγους τῆς πεποιθήσεώς του· εἰς τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην πιστεύει, καὶ ἡ πίστις δὲν παραδέχεται διχοψηφίαν. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη, ἡ πλέον ἀλάνθαστος ἐφ' ἧς δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ ἠθικὴ βεβαιότης, ἡ ἰσχυροτέρα τῆς ἀθωότητος ἐγγύησις, διασωθεῖται ὡς εἴπομεν καὶ ἀναπτυχθεῖσα διὰ τῆς ἀγγλικῆς νομοθεσίας, ἀπὸ τῆς πρεσβύτης τοῦ χρόνου ἢ κατ' ἐξοχὴν ἀπόδειξις εἰς τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ποινικὴν διαδικασίαν, καὶ παρήγαγε τέλος τὸ ὠραιότερον ἄνθος τοῦ μεσαιῶνος, τὸ ἀριστούργημα τῆς σοφίας τοῦ λαοῦ, τὸ Jury. Καὶ ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην μορφήν διετηρήθησαν τὰ δύο οὐσιώδη στοιχεῖα, ἡ ἐμοφωνία καὶ ἡ πίστις (ἃς μᾶς συγχωρηθῆ νὰ ὀνομάσωμεν οὕτω τὴν ἔλλειψιν αἰτιολογιῶν εἰς τὴν ἐτυμηγορίαν). Ἄν δὲ τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀφαιρεθῶσιν ἢ τροποποιηθῶσιν, εἶναι φανερόν ὅτι τὸ δικαστήριον τῶν ἐνόρκων ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη· ὅτι μόνον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔμεινεν εἰς ἕσπεδον νεκροθευμένον καὶ στερούμενον πάσης ἱστορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς σημασίας.

Ἐὰν ἡ παλαιὰ διαδικασία ἔφερεν ἐν ἑαυτῇ τὴν σφραγίδα τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, ἡ παρὰ τῆς ἀτομικότητος εἰς αὐτὴν ἀντικατασταθεῖσα, ἡ ἀνακριτικὴ διαδικασία (procès inquisitoire) φέρει ὡσαύτως εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς ἀνεξάλειπτα

σημεία τῆς υἱότητός της. Ὁ λαὸς διώκεται ὑπ' αὐτῆς ἐκ τοῦ ἐκροατηρίου· ἀντὶ τοῦ ζωντανεῦ λόγου, πιστοῦ ὄργάνου τῆς ἐποπτείας, σωρὸς ἐγγράφων ὑψοῦται ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ δικαστοῦ· οὗτος δὲ δὲν εἶναι πλέον μέλος τοῦ λαοῦ· ἀμετάθετος εἰς τὴν ἔδραν του καὶ διὰ τοῦ εἴδους τῆς μελέτης του μὴν εὐρισκόμενος πλέον εἰς συνάρειαν μετὰ τὴν ποίησιν τοῦ πλήθους, δὲν γνωρίζει τὴν ἀνθρωπότητα εἰμὴ ἐκ τῶν ἐγκλημάτων της, δὲν γνωρίζεται ὑπ' αὐτῆς εἰμὴ ἐκ τῶν καταδικαστικῶν του ἀπεφίσεων. Διὰ τὴν ἀνακαλύψην δὲ τὴν ἀλήθειαν, δὲν προσκαλεῖ ἐνώπιόν του τὰ πλήθη· δὲν περιμένει νὰ φανερωθῇ αὐτῇ εἰς αὐτὸν διὰ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ διὰ μεθόδου ἐμείας μ' ἐκείνην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Καρτεσίου, ὑποθέτει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰ πάντα ἄγνωστα εἰς αὐτὸν (1)· καὶ τότε χειραγωγούμενος ὑπὸ τῆς ἀναλύσεως, ἀναζητεῖ τὴν ἄγνωστον ἀλήθειαν. Ὁ κατηγορούμενος δὲν δύναται τοιοῦτοτρόπως νὰ συντρέξῃ καὶ αὐτὸς, ὡς εἰς τὴν κατηγορητικὴν διαδικασίαν (*procès accusatoire*), εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας· τὸ παρρηχρὸν αὐτοῦ κίνημα ἤθελε διακόπτει τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ δικαστοῦ μέθοδον· ἡ ἀλήθεια δὲν ἤθελε πορεύεσθαι πλέον ὁλόκληρος ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν, ἀπὸ τὸ ἐγώ· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ μένη ὁ κατηγορούμενος ἀκίνητος, ὡς ἀπλοῦς ἀριθμὸς, πρὸς τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ δικαστοῦ. Ὅταν δὲ εἰς ὑπολογισμῶν οὗτοι ἀποπερατωθῶσιν, ἰδοὺ ὁ δικαστὴς λέγων μετὰ τὴν βεβαιότητα τῆς ἐπιστήμης, σὺ εἶσαι ἐνοχος. Ἐὰν τολμήσῃς νὰ εἴπῃς εἶμαι ἀθῶος, κηρύττεις ψευδομένην τὴν ἐπιστήμην, γίνεσαι στοιχεῖον πολέμιον εἰς τὴν ἀνάλυσιν· καὶ ἰδοὺ ἡ βάσανος (*torture*) ἔτοιμος νὰ καταδάμασῃ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς σου, νὰ ἐκδιᾶσῃ τὴν συναίνεσίν σου εἰς τῆς ἐπιστήμης τὸ ἀλάνθαστον. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ ἀνακριτικὴ

(1) « Di qui nasce la regola che tutto in questo processo (inquisitorio) deve essere supposto ignoto da chi lo conduce ». **Carlini** **Humanì**, Leggi della sicurezza sociale. T. 4. c. 134.

διαδικασία ἔφερε παντοῦ μεθ' ἑαυτῆς τὴν βάσανον ὡς ἀναπό-
 ρευκτον συνέπειαν· καὶ τῇ ἔντι διαδικασία, ἥτις δὲν ἦτο τέκνον
 τῆς συνειδήσεως, δὲν ἠδύνατο γὰ τὴν σεβασθῆ. Ἄν δὲ ἀπεκ-
 δύσωμεν τὴν βάσανον ἀπὸ τῆς συγκεκριμένης αὐτῆς σημα-
 σίαν, καὶ ὑψώσωμεν αὐτὴν ἐν ἰσχύει τῆς ἀσφαρέσεως εἰς γε-
 νικωτέραν ἔννοιαν, ἐννοοῦντες διὰ τῆς λέξεως ταύτης πᾶν
 μέσον εἰς οὗ ἐκείνεται· ἢ ἀνθρωπίνη συνείδησις, διατεινόμεθα
 ὅτι ἡ βάσανος αὕτη ἠκολούθησε τὰ βήματα τῆς ἀτομικότητος
 ἔχει μένον εἰς τὴν διαδικασίαν, ἀλλ' εἰς ἔλους τοὺς κλάδους
 τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, καὶ ὅτι τὸ ἐγὼ διὰ τῆς ὀρησκείας,
 διὰ τῆς φιλοσοφίας, διὰ τῶν κωδίκων, διὰ τῆς δημοσίας οἰκονο-
 μίας, διὰ τῆς φιλολογίας, διὰ τῆς μοναρχίας του ὑπέβαλεν εἰς
 ἀλλὰ τὸσα βασανιστήρια ἐλέγχθηρον τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἰς δὲν ἴδεν, ἢ δὲν ἤκουσαν περιγραφομένους, τοὺς συμ-
 μετρικοὺς ἐκείνους κήπους, ἔργα τῆς ἀπειροκαλίας τῆς πα-
 ρειθούσης ἑκατονταετηρίδος, εἰς τοὺς ὁποίους

**Pas un arbre au cordeau n'osait désolèir;
 Tout s'alignait; partout, en deux rangs étalées,
 Se prolongeaient sans fin d'éternelles aliées;**

ἔπειτα

**les bords doucement contournés
 Par le fleuve lui-même en roulant façonnés,
 S'alignent tristement. Au lieu de la verdure,
 Qui renferme le fleuve en sa molle ceinture,
 L'eau dans ses quais de pierre accuse sa prison;
 Le marbre fastueux outrage le gazon,
 Et des arbres tondus la famille captive
 Sur les saules vieilliss ose usurper la rive;**

ἔπειτα

**tombant en mesure,
 D'un mouvement égal, les flots précipités
 Jusque dans leur fureur marchent à pas comptés.**

. . . ces froids jardins, colifichet champêtre,
 Insipides réduits, dont l'insipide maître
 Vous vante, en s'admirant, ses arbres bien peignés,
 Ses petits salons verts bien tondus, bien soignés;
 Son plan bien symétrique, où jamais solitaire,
 Chaque allée a sa soeur, chaque berceau son frère;
 Ses sentiers enroulés d'obéir au cordeau,
 Son parterre brodé, son maigre filet d'eau,
 Ses buis tournés en globe, en pyramide, en vase,
 Et ses petits bergers, bien guindés sur leurs bases (1).

Τις δὲ δὲν ἐκλαυτε βλέπων τὴν φύσιν ὡς ἀνδράπεδον κατα-
 δαμασμένην, ὑποτασσόμενην εἰς τὰς αὐθαρέτους θελήσεις
 πλοῦτου τινὸς ἀνθρώπου εἰσοδος; Οἱ κῆποι οὗτοι θυμα-
 σίως ἀπεικονίζουσι τὴν τυραννίαν τῆς ἀτομικότητος ἐπὶ τοῦ
 λαοῦ. Τεταύτη εἶναι ἡ μεταξὺ ἔλων τῶν φαινομένων περιόδου
 τινὸς σχέσις καὶ ἐνότησι! Ἔως καὶ εἰς τῆς κηποποιίας τῆς
 τέχνης δύναται ὁ ἱστορικὸς νὰ μελετήσῃ τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος
 ἐποχῆν ἕως καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ ὕδατα ἐξασανίσθησαν ὑπὸ
 τῆς ἀτομικότητος.

Ἰδὼν δὲ ὅποτε κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς προσδιορισθεῖσαν τάξιν,
 ἀφίνοντες τὴν νομοθεσίαν καὶ τὴν διαδικασίαν εἰς τὰς χεῖρας
 τῆς ἀτομικότητος, θέλομεν ἐξετάσαι καὶ εἰς τὴν πο-
 λιτικὴν οἰκονομίαν τὰς τύχας τοῦ ἀνθρώπου, θέλομεν εὔρει
 ὅτι αἱ μεταφοραὶ αἱ ἀπὸ τὰ δένδρα καὶ τὴν ῥοήν τῶν ὑδά-
 των ἐξαγόμεναι, θυμασίως ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν ἀτομι-
 κότητα διὰ νὰ βασιάνισθαι καὶ κατὰ τοῦτο τὸν πτωχὸν λαόν.
 Εἰς τὴν προηγούμενην ἐποχῆν ἴδομεν τὸν λαὸν ἀρ' ἑαυτοῦ
 μαντεύοντα τὰ μέγα δι' ὧν τὰ ἔθνη φθάνουν εἰς τὸν πλοῦτον
 καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἴδομεν τὰς ἰταλικὰς δημοκρατίας λυού-
 σαι τὸ δυσχερὲς πρόβλημα τοῦ νὰ συγκεντρώσων μεταξὺ

(1) De lillo, les Jardins.

τῶν τειχῶν μιᾶς μόνης πόλεως τὰ πλούτη καὶ τὴν δύναμιν
 μεγίστων ἐπικρατειῶν. Ἡ ἀτομικότης, λαβοῦσα εἰς χεῖρας
 τὰς ἡνίκαις τῆς ἀνθρωπότητος, παρατήρησε μὲ φθονερὸν ὄμμα
 τὰ γιγαντιαία ταῦτα μνημεῖα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας τοῦ
 λαοῦ· καὶ εἶπεν ἐν ἑαυτῇ· ἔπλασα τὸν θάρον, τὴν κοινω-
 νίαν καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς, καὶ δὲν θέλω ἄρα πλάσει
 τὸν πλοῦτον; Οὕτω δὲ εἰπούσα, ἤρχισεν ἐκκόπτουσα ὠραῖον
 τινὰ καὶ ἀνθρώπον κλάδον ἀπὸ τὸ δένδρον τοῦ δημοσίου πλού-
 του, διὰ νὰ βιάσῃ τὸν ζωτικὸν χυμὸν νὰ κατασταλάξῃ εἰς ἄλ-
 λους μέγροι τοῦδε ξηροῦς καὶ ἀκάρπου κλάδους αὐτοῦ, καὶ
 ἐμβολιάζουσα δυναστικῶς εἰς τὰ ἔθνη νέα εἶδη ἐμπορίου ἢ
 βιομηχανίας, τὰ ὅποια, ἐνῶ ἔθαλλον ἐπὶ τοῦ πατρικοῦ αὐτῶν
 καρμῶ, ἐπὶ τοῦ ξένου ἐμαράνθησαν. Τότε ἔθνη προωρισμένα
 ἀπὸ τὴν φύσιν διὰ τὴν γεωργίαν, ὑπεχρεώθησαν ἀπὸ τὴν πο-
 λιτικὴν οἰκονομίαν τῆς ἀτομικότητος ν' ἀρίστουν χέρτας τὰς
 γαίας των, καὶ νὰ παραμελήσουσιν τ' ἀσφαλεῖς αὐτῶν πλούτη,
 διὰ νὰ ἐκτεθοῦν εἰς τὴν τρικυμιώδη θάλασσαν τοῦ ἐμπορίου·
 τότε ἕκαστον ἔθνος περικυκλώθη μὲ πυκνὸν ἕστος ἀπαγορεύ-
 σεων καὶ τελῶν, τὰ ὅποια ἢ ἀτομικότης ὑψόνουσα καὶ κατα-
 θιδάξουσα κατὰ τὴν θέλησίν της, ὡς ποταμῶ τεχνητοῦς κα-
 ταρράχουσα, πότε μὲν περιέθαλπε, πότε δὲ κατέθλιβεν εἴτε τὴν
 γεωργίαν εἴτε τὴν βιομηχανίαν εἴτε τὸ ἐμπόριον, καθ' ἕσπον εἰς
 τὴν παλιρροίαν τῶν συζητήσεων τῆς ἐπιστήμης ὃ εἰς κλάδος
 τοῦ δημοσίου πλούτου ἐλάμβανεν ἐπὶ τῶν ἄλλων τὰ πρωτεῖα·
 οὕτως δὲ ἐστοχάσθη ποτὲ, ὅτι αἱ καρπερικοὶ ἐκεῖναι μονάδες
 ἕστος ἢ ἀτομικότης ἐπὶ τοῦ χάρτου ἐσουσώρευσε καὶ διέγραφεν
 αὐθαιρέτως, ἦσαν ἄνθρωποι, ἦσαν οἰκογένεια ἐλέκληροι, τὰς
 ἐποίας πᾶσα νέα ἀριθμητικὴ ἐργασία ἐπλήγονε καιρίως εἰς
 τὰ τιμολφέστερα αὐτῶν συμφέροντα, καὶ ἐξέθεταν ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον εἰς τὴν πενίαν καὶ εἰς τὸν θάνατον!

Ἄς ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸ ὠδονηρὸν τοῦτο θέσμα· ἄς
 κλείσωμεν τὰ ὄτια εἰς τὰς γαστράς ρινῆς τῆς πτωχείας τῆς
 ἀπὸ πάντων τῆς ἐπιστήμης τοῦ πλούτου προξενηθείσης· ἄς ἐ-

Ξακολουθήσωμεν τὰς ἐρεῦνας μας εἰς στάδιον μεγαλοπρεπέστερον καὶ εὐρυχωρότερον· μᾶς μένει νὰ παρατηρήσωμεν καὶ νὰ μελετήσωμεν τὸν ὀριασμόν τῆς ἀτομικότητος εἰς τὴν φιλολογοίαν καὶ τὴν πολιτικὴν.

Ἡ φιλολογία διαίρεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὡς εἰς δύο μεγάλα στρατόπεδα, τὸν ῥωμαντικισμόν καὶ τὸν κλασικισμόν· ὑπὸ τὰς δύο ταύτας σημαίας κατατάσσονται ὅχι μόνον οἱ ζῶντες θεράποντες τῶν μουσῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ καταθάιντες ἤδη εἰς τὸν τάφον, ἀνίστανται καὶ ἔρχονται ν' αὐξήσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πολεμούντων. Πρὸς τί δὲ ἡ πάλῃ αὕτη; ποῖαι εἶναι αἱ δύο πολέμοι ἰδέαι αἱ διαίρουσαι τὴν πολιτείαν τῶν γραμμάτων;

Κριτικὸς τις γερμανὸς εἶπε πολὺ εὐστόχως ὅτι ὁ ῥωμαντικισμὸς εἶναι πρὸς τὸν κλασικισμόν ὅτι ἡ γραφικὴ εἶναι πρὸς τὴν πλαστικὴν. Ἡ εὐτυχὴς αὕτη σύγκρισις εἶναι δι' ἡμᾶς ὡσὰν ἀπροσδόκητος ἀποκάλυψις τῆς σημασίας τῆς μεγάλης φιλολογικῆς πάλης· ἡ πάλῃ αὕτη εἶναι αὐτὴ ἐκείνη τὴν ὅποιαν ἴδωμεν εἰς τὴν ὀρησκείαν, εἰς τὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὴν νομοθεσίαν· αὐτὴ ἐκείνη τὴν ὅποιαν πᾶς ἄνθρωπος αὐθιάνεται εἰς τὸν ἑαυτὸν του· αὐτὴ ἐκείνη ἣν ἀνατρέχει μέχρι τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς πλάσεως, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἀνθρωπότης ἐπικαλεῖται τὸ τέλος· ἡ πάλῃ μεταξὺ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀτομικότητος.

Καὶ πῶντι, καθὼς ἡ γραφικὴ εἶναι καταλληλοτέρα νὰ ἐκφράζη τὰς μεγάλας ἱστορικὰς πικρὰς, τὰ μεγάλα πλ. ἠ. ὀ. τῶν ἀνθρώπων κυματίζοντα εἰς τὴν πνοὴν τῶν ἰδεῶν, ἐνῶ ἡ πλαστικὴ ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της δὲν δύναται νὰ παρασταίῃ παρ' ἄτομα· καθὼς ἡ γραφικὴ πέβεται ὀρησκειτικῶς πὰ ἔθιμα τῶν λαῶν, διατηρεῖ διὰ τῶν χρωμάτων της τὸν ἱστορικὸν χαρακτῆρα τῶν ἐποχῶν, ἐνῶ εἰς τὴν πλαστικὴν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἱστορικὴ πίστις μηδενίζεται· ὑπὸ τὸ μονότονον χρῶμα τοῦ μαρμάρου, διὸ καὶ τὰ πονήματα αὐτῆς ὁμοιάζουν μᾶλλον τὰ ἀφηρημένον τῶν ἐπίστημῶν· τοιουτοτρόπως ὁ ῥωμαντικισμὸς

εἶναι ἡ φιλολογία τοῦ λαοῦ, ἐνῶ ὁ κλασικισμὸς εἶναι ἡ φιλο-
λογία τῆς ἀτομικότητος.

Ἡ διαφορὰ αὕτη ἀναφαίνεται πρὸ πάντων εἰς τὸ ἄνθος τῆς
φιλολογίας, τὸ δράμα. Εἰς μὲν τὸ ρωμαντικὸν δράμα, ὁ ἀν-
τιπρόσωπος τοῦ λαοῦ, τὸ ἐπὶ σκηναῖς ὀρκωτικὸν δικαστήριον,
ὁ χορὸς, λαμβάνει ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν
τῶν τραγικῶν παθῶν, καὶ ἀποφαίνεται ἐκ διὰλειμμάτων τὴν
περὶ αὐτῶν ἐτυμηγορίαν του. Ἐλεύθερον τὸ ρωμαντικὸν δρά-
μᾶ ἀπὸ τῶν στενῶν ὅρων τῆς ἐνότητος τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τό-
που (*unité de temps et de lieu*) (καθότι αἱ ὥραι τοῦ λαοῦ
εἶναι ἕτη, ἔδρα δὲ αὐτοῦ ὅλη ἡ ἐξ αὐτοῦ τούτου ὀνομασθεῖσα
ἡπειρος) ἀνατταίνει ἐποχὴν ὀλόκληρον, σὲ καθιστᾷ σύγχρο-
νον τῶν προγόνων σου, σὲ ἀναγκάζει νὰ εἴπῃς τοῦτο εἶναι
ἀληθέστερον παρὰ τὴν ἱστορίαν (1). Τὸ δὲ κλα-
σικὸν τῶν νεωτέρων δράμα, ἀποδιώξαν τὸν χορὸν, τὸν λαὸν
ἀπὸ τῆς σκηναῖς, περιορίζεται εἰς τὴν παράστασιν τῶν ἀτό-
μων· δὲν τολμᾷ νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ δωμάτιον εἰς δωμάτιον, δὲν
τολμᾷ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ὑπαρξίν του πέραν τῶν εἰκοσιτεσσά-
ρων ὥρων· εἰς τὴν προκρούστιον αὐτοῦ κλίνην, αἱ ἐποχὴν χά-
νουν τὸν ἱστορικὸν αὐτῶν χαρακτήρα· ἔλοι οἱ χρόνοι καὶ ὅλοι
οἱ τόποι ὁμοιάζουν ἐπίσης· τὰ χρώματα τῆς ζωῆς ἀφανίζονται
ὑπὸ τὴν ψυχρὰν πνοὴν τοῦ ἀφηρημένου.

Ὁ κλασικισμὸς ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν
φιλολογίαν κατὰ τὴν προκειμένην ἐποχὴν τῆς νέας ἱστορίας,
ὡς τῶντι ἐπεκράτησεν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἰδίως καὶ εἰς τὴν Γαλ-
λίαν, τὸ ἐθνικὸν στοιχεῖον, ὁ ρωμαντικισμὸς, παρεχώρητε τὴν
σκηναῖς εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς ἀτομικότητος. Δὲν ἀρνούμεθα
ἔτι καὶ εἰς αὐτὴν ἐφάνησαν ἀριστουργήματα· διίσχυρίζόμεθα
ὅμως, ὅτι αἱ ὠραιότητες ὅσας ἐνέχει εἶναι ὅλα· ἀτομικαί, ὅτι

(1) *C'est plus vrai que l'histoire*, ἔλεγεν ἐπὶ καθέδρας ὁ Βιλλεμαίη,
περὶ τῶν μυθιστοριῶν τοῦ Βάλτερ Σκότου.